

BEDİÜZZAMAN HAZRETLERİ'NİN İÇTİHAD'LA İLGİLİ GÖRÜŞÜ



YİRMİ YEDİNCİ SÖZ İÇTİHAD RİSALESİ (Yazılış tarihi 1929)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ

“Eğer o meseleyi Peygambere ve mü’minlerden ihtisas ve salâhiyet sahibi kimselere havale etselerdi, elbette o kimselerden hüküm çıkarmaya ehliyetli olanlar işin doğrusunu bilirlerdi.” Nisâ Sûresi, 4:83.)

İÇTİHAD kapısı açıktır. Fakat şu zamanda oraya girmeye Altı Mâni vardır.

BİRİNCİSİ

Nasıl ki kışta, fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte, dar delikler dahi seddedilir; yeni kapıları açmak, hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil. Hem nasıl ki büyük bir selin hücumunda, tamir için duvarlarda delikler açmak, gark olmaya vesiledir. Öyle de, şu münkerat zamanında ve âdât-ı ecânibin istilâsı ânında ve bid’aların kesreti vaktinde ve dalâletin tahribatı hengâmında, içtihad namıyla, kasr-ı İslâmiyetten yeni kapılar açıp, duvarlarından muharriplerin girmesine vesile olacak delikler açmak, İslâmiyete cinayettir.

İKİNCİSİ

Dinin zaruriyâtı ki, içtihad onlara giremez; çünkü kat’î ve muayyendirler. Hem o zaruriyat, kut ve gıda hükmündedirler. Şu zamanda terke uğruyorlar ve tezelzülde dirler. Ve bütün himmet ve gayreti, onların ikamesine ve ihyâsına sarf etmek lâzım gelirken, İslâmiyetin nazariyat kısmında ve selefin içtihadât-ı sâfiyâne ve hâlisânesiyle, bütün zamanların hâcâtına dar gelmeyen efkârları olduğu halde, onları bırakıp, heveskârâne yeni içtihadlar yapmak, bid’akârâne bir hıyanettir.

ÜÇÜNCÜSÜ

Nasıl ki, çarşıda, mevsimlere göre birer metâ mergub oluyor, vakit be vakit birer mal revaç buluyor. Öyle de, âlem meşherinde, içtimaiyât-ı insaniye ve medeniyet-i beşeriye çarşısında, her asırda birer metâ mergub olup revaç buluyor. Sûkunda, yani çarşısında teşhir ediliyor, rağbetler ona celb oluyor, nazarlar ona teveccüh ediyor, fikirler ona müncezeb oluyor. Meselâ, şu zamanda siyaset metâ ve hayat-ı dünyeviye nin temini ve felsefenin revaçları gibi. Ve Selef-i Salihîn asrında ve o zamanın çarşısında en mergub metâ, Hâlık-ı Semâvât ve Arzın marziyatlarını ve bizden arzularını, kelâmından istinbat etmek ve nur-u Nübüvvet ve Kur’ân ile, kapatılmayacak derecede açılan ahret âlemindeki saadet-i ebediyeyi kazandırmak vesâilini elde etmek idi.

İşte, o zamanda zihinler, kalbler, ruhlar, bütün kuvvetleriyle Yerler ve Gökler Rabbinin marziyâtını anlamaya müteveccih olduğundan, içtimaiyât-ı beşeriye nin sohbetleri, muhavereleri, vukuatları, ahvalleri ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğinden, her kimin güzelce bir istidadı bulunsa, onun kalbi ve fitratı, şuursuz olarak herşeyden bir ders-i marifet alır, o zamanda cereyan eden ahval ve vukuat ve muhaverattan taallüm ediyordu. Güya herbir şey ona bir muallim hükmüne geçip, onun fitrat ve istidadına, içtihadta bir istidad-ı ihzarî telkin ediyordu. Hattâ o derece şu fitrî ders tenvir ediyordu ki, yakîn idi ki kisbsiz içtihadta kabiliyeti ola, ateşsiz nurlana... İşte, şu tarzda fitrî bir ders alan bir müstaid, içtihadta çalışmaya başladığı vakit, kibrit hükmüne geçen istidadı, nûrun alâ nûr sırrına mazhar olur, çabuk ve az zamanda müçtehid olurdu.

Amma şu zamanda, medeniyet-i Avrupa’nın tahakkümüyle, felsefe-i tabiiye nin tasallutuyla, şerâit-i hayat-ı dünyeviye nin ağırlaşmasıyla efkâr ve kulûb dağılmış, himmet ve inâyet inkısam etmiştir. Zihinler mâneviyâta karşı

yabanîleşmiştir. İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi, dört yaşında Kur'ân'ı hıfz edip âlimlerle mübahase eden Süfyan ibni Uyeyne olan bir müçtehidin zekâsında bulunsa, Süfyan'ın içtihadı kazandığı zamana nisbeten, on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan on senede içtihadı tahsil etmişse, şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin. Çünkü, Süfyan'ın iptidâ-yı tahsil-i fitrîsi, sinn-i temyiz zamanından başlar. Yavaş yavaş istidadı müheyyâ olur, nurlanır, herşeyden ders alır, kibrit hükmüne geçer. Amma onun naziri, şu zamanda, çünkü zihni felsefede boğulmuş, akli siyasete dalmış, kalbi hayat-ı dünyeviyede sersem olmuş, istidadı içtihadından uzaklaşmış. Elbette fûnun-u hazıradaki tevağğulü derecesinde, istidadı içtihad-ı şer'î kabiliyetinden uzaklaşmış; ve ulûm-u arziyede tefennünü derecesinde, içtihadın kabulünden geri kalmıştır. Onun için, "Ben de onun gibi zekîyim, niçin ona yetişemiyorum?" diyemez ve demeye hakkı yoktur ve yetişemez.

DÖRDÜNCÜSÜ

Nasıl ki, bir cisimde, neşvünemâ için tevessü meyli bulunur. O meyl-i tevessü ise-çünkü dahildendir-vücut ve cisim için bir tekemmüldür. Fakat, eğer hariçte tevsi için bir meyil ise, o vücudun cildini yırtmaktır, tahrip etmektir, tevsi değildir. Öyle de, İslâmiyetin dairesine Selef-i Salihîn gibi takvâ-yı kâmile kapısıyla ve zaruriyât-ı diniyenin imtisali tarikiyle dahil olanlarda meylü't-tevessü ve irade-i içtihad bulunsa, o kemâldir ve tekemmüldür. Yoksa, zaruriyâtı terkeden ve hayat-ı dünyeviyeyi hayat-ı uhreviyeye tercih eden ve felsefe-i maddiye ile âlûde olanlardan olan o meylü't-tevsi ve irade-i içtihad, vücud-u İslâmiyeyi tahrip ve boynundaki şer'î zincirini çıkarmaya vesiledir.

BEŞİNCİSİ

Üç nokta-i nazar, şu zamanın içtihadâtını arziye yapar, semâvîlikten çıkarıyor. Halbuki, şeriat semâviyedir; ve içtihadât-ı şer'îye dahi, onun ahkâm-ı mesturesini izhar ettiğinden, semâviyedirler.

Birincisi: Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise, tercihe sebeptir; icaba, icada medar değildir. İllet ise, vücuduna medardır. Meselâ seferde namaz kasredilir, iki rekât kılınır. Şu ruhsat-ı şer'îyenin illeti seferdir, hikmeti ise meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasa da namaz kasredilir. Çünkü illet var. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olamaz. İşte, şu hakikatin aksine olarak, şu zamanın nazarı ise, maslahat ve hikmeti illet yerine ikame edip ona göre hükmediyor. Elbette böyle içtihad arziyedir, semâvî değildir.

İkincisi: Şu zamanın nazarı, evvelâ ve bizzat saadet-i dünyeviyeye bakıyor ve ahkâmları ona tevcih ediyor. Halbuki, şeriatın nazarı ise, evvelâ ve bizzat saadet-i uhreviyeye bakar; ikinci derecede, âhirete vesile olmak dolayısıyla, dünyanın saadetine nazar eder. Demek, şu zamanın nazarı, ruh-u şeriattan yabanîdir. Öyle ise şeriat namına içtihad edemez.

Üçüncüsü: **إِنَّ الْمَرْئُونَ تَبِيعُوا الْمَخْطُورَاتِ** kaidesi, yani, "Zaruret haramı helâl derecesine getirir." İşte, şu kaide ise, küllî değil. Zaruret, eğer haram yoluyla olmamışsa, haramı helâl etmeye sebebiyet verir. Yoksa, su-i ihtiyarıyla, gayr-ı meşru sebeplerle zaruret olmuşsa, haramı helâl edemez, ruhsatlı ahkâmlara medar olamaz, özür teşkil edemez. Meselâ, bir adam, su-i ihtiyarıyla, haram bir tarzda kendini sarhoş etse, tasarrufâtı, ulema-i şeriatçe aleyhinde câridir, mazur sayılmaz. Tatlik etse, talâkı vaki olur. Bir cinayet etse, ceza görür. Fakat su-i ihtiyarıyla olmazsa talâk vaki olmaz, ceza da görmez. Hem meselâ, bir içki müptelâsı, zaruret derecesinde müptelâ olsa da diyemez ki, "Zarurettir, bana helâldir."

İşte, şu zamanda zaruret derecesine geçen ve insanları müptelâ eden, bir beliyiye-i âmme suretine giren çok umurlar vardır ki, su-i ihtiyardan, gayr-ı meşru meyillerden ve haram muamelelerden tevellüt ettiklerinden, ruhsatlı

ahkâmlara medar olup haramı helâl etmeye medar olamazlar. Halbuki, şu zamanın ehl-i içtihadı, o zaruratı ahkâm-ı şer'iyeye medar yaptıklarından, içtihadları arziyedir, hevesîdir, felsefîdir; semâvî olamaz, şer'î değil. Halbuki, semâvât ve arzın Hâlıkının ahkâm-ı İlâhiyesinde tasarruf ve ibâdının ibâdâtına müdahale o Hâlıkın izn-i mânevîsi olmazsa, o tasarruf, o müdahale merduddur.

Meselâ, bazı gafiller, hutbe gibi bazı şeâir-i İslâmiyeyi Arabîden çıkarıp her milletin lisanıyla söylemeyi iki sebep için istihsan ediyorlar.

Birincisi: "Tâ siyaset-i hazıra avâm-ı Müslimîne de o suretle tefhim edilsin." Halbuki, siyaset-i hazıra, o kadar çok yalan ve hile ve şeytanet içine girmiş ki, vesvese-i şeyâtîn hükmüne geçmiştir. Halbuki, minber vahy-i İlâhînin tebliğ makamı olduğundan, o vesvese-i siyasiyenin hakkı yoktur ki o makam-ı âliye çıkabilin.

İkinci sebep: "Hutbe, bazı suver-i Kur'âniyenin nasihatleri anlaşılacak içindir." Evet, eğer millet-i İslâm, İslâmiyetin zaruriyatı ve müsellemleri ve malûm olan ahkâmını, ekseriyet itibarıyla imtisal edip yerine getirseydi, o vakit nazariyat-ı şer'iyeye ve mesâil-i dakika ve nesâyih-i hafiyeyi anlamak için, bildiği lisanla hutbe okunması ve suver-i Kur'âniyenin—eğer mümkün olsaydı—tercümesi **HAŞİYE (İ'câza dair olan Yirmi Beşinci Söz, Kur'ân'ın hakikî tercümesi mümkün olmadığını göstermiştir.)** belki müstahsen olurdu. Fakat namaz, zekât, orucun vücubu ve katl, zina ve şarabın haramiyeti gibi malûm olan ahkâm-ı kat'iyeye-i İslâmiye mühmel kalıyor. Avâm-ı nâs, onların vücubunu ve haramiyetini ders almaya muhtaç değiller. Belki, teşvik ve ihtar ile o ahkâm-ı kudsiyeyi hatırlatıp, İslâmiyet damarını ve iman hissini tahrik etmekle, imtisallerine teşvik ve tezkire ve ihtara muhtaçtırlar. Halbuki, bir âmi, ne kadar cahil dahi olsa, Kur'ân'dan ve hutbe-i Arabiyeden şu meâl-i icmâliyyeyi anlar ki, "Herkes ve bana malûm olan imanın rükünlerini ve İslâmiyetin umdelerini, hatip ve hafız ihtar ediyor ve ders veriyor, okuyor" der, kalbinde onlara karşı bir iştiyak hasıl olur. Acaba kâinatta hangi tabirat var ki, Arş-ı Âzamdan gelen Kur'ân-ı Hakîmin i'caz-kârâne, müfehhimâne ihtarlarına, tezkirlerine, teşviklerine mukabil gelebilin?

ALTINCISI

Selef-i Salihînin müctehidîn-i izâmı, asr-ı nur ve asr-ı hakikat olan asr-ı Sahâbeye yakın olduklarından, sâfi bir nur alıp hâlis bir içtihad edebilirler. Şu zamanın ehl-i içtihadı ise, o kadar perdeler arkasında ve uzak bir mesafede hakikat kitabına bakar ki, en vâzıh bir harfini de zorla görebilirler.

Eğer desen: Sahâbeler de insandırlar; hatadan, hilâftan hâli olmazlar. Halbuki, içtihadâtın ve ahkâm-ı şeriatin medarı, Sahâbelerin adaleti ve sıdkıdır ki, hattâ ümmet "Sahâbeler umumen âdildirler, doğru söylerler" diye ittifak etmişler.

Elcevap: Evet, Sahâbeler ekseriyet-i mutlaka itibarıyla hakka âşık, sıdka müştak, adalete hâşişgerdirler. Çünkü yalanın ve kizbin çirkinliği, bütün çirkinliğiyle ve sıdkın ve doğruluğun güzelliği, bütün güzelliğiyle o asırda öyle bir tarzda gösterilmiş ki, ortalarındaki mesafe, Arştan ferşe kadar açılmış, esfel-i sâfilîndeki Müseylime-i Kezzab'ın derekesinden, âlâ-yı illiyyinde olan Hazret-i Peygamber aleyhissalâtü vesselâmın derece-i sıdkı kadar bir ayrılık görülmüştür.

Evet, Müseylime'yi esfel-i sâfilîne düşüren kizb olduğu gibi, Muhammedü'l-Emin aleyhissalâtü vesselâmı âlâ-yı illiyyîne çıkaran sıdktır ve doğruluktur. İşte, hissiyat-ı ulviyyeyi taşıyan ve mehâsin-i ahlâkiyeye perestiş eden ve şems-i Nübüvvetin ziya-yı sohbetiyle nurlanan Sahâbeler, o derece çirkin ve sukuta sebep ve Müseylime'nin maskara-âlûd muzahrafat dükkânındaki kizbe, ihtiyarıyla ellerini uzatmamak; ve küfürden çekindikleri gibi, küfrün arkadaşı olan kizbden çekinmeleri; ve o derece güzel ve medar-ı fahr ve mübahat ve mirac-ı suud ve

terakki ve Fahr-i Risaletin hazine-i âliyesinden en revaçlı bulunan ve şâşaa-i cemâliyle içtimaât-ı insaniyeyi nurlandıran sıdka ve doğruluğa ve hakka–ve bilhassa ahkâm-ı şer’iye rivâyetinde ve tebliğinde–elbette ellerinden geldiği kadar talip ve muvafık ve âşık olmaları kat’îdir, zarurîdir, şüphesizdir. Halbuki, şu zamanda, kizb ve sıdkın ortasındaki mesafe o kadar kısalmış ki, adeta omuz omuza vermişler. Sıdktan yalana geçmek, pek kolay gidiliyor. Hattâ, siyaset propagandası vasıtasıyla yalancılık, doğruluğa tercih ediliyor. İşte, en çirkin şey, en güzel şeylerle beraber bir dükkânda, bir fiyatla satılsa, elbette pek âli olan ve hakikat cevherine giden sıdk ve hak pırlantası, o dükkâncının marifetine ve sözüne itimad edip körü körüne alınmaz.

(KAYNAK: BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ – SÖZLER – 27. SÖZ – Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları)